

no. Los rasgos definidores de esta modalidad apuntados por J. Guillén (en 1974) han quedado hoy su-
mamente reducidos; entre ellos destaca el seseo, una articulación estigmatizada que procuran evitar los
hablantes. Sin embargo, Sophie Ortells («Actitudes y conciencia lingüística en Fanzara», p. 399-433)
detecta en esta localidad castellanense y entre los menores de cuarenta años un sentimiento identitario
de orgullo local ante su habla y una actitud diferencial en relación a la zona valencianohablante, cuya
lengua rechazan. Aunque la hipercorrección se halla generalizada entre los hablantes, las mujeres mu-
estran mayor inseguridad y suelen renunciar al habla local en contextos formales, mientras que los
hombres muestran una actitud negativa ante su forma de hablar.

También de carácter sociolingüístico es el trabajo de Francisco Gimeno y Esther Martínez («La
transición graduada de la frontera catalano-castellana meridional», p. 269-287). A partir de un estudio
de disponibilidad léxica llevado a cabo en las comunidades de habla alicantinas, se analiza la continuidad
comunicativa en la transición graduada de estas comunidades, a través de la frontera catalano-aragonesa.
Se ratifica así la hipótesis de que a mayor competencia comunicativa bilingüe, mayor transferencia lin-
güística del vernáculo valenciano en el ámbito de uso familiar. La presencia de transferencias léxicas
del catalán es escasa cuantitativamente en algunas comunidades estudiadas: las más castellanizadas (el
Alacantí y Vinalopó), una totalmente castellanizada (Bajo Segura) y otra castellana (Alto Vinalopó). No
obstante, a pesar de las escasas transferencias en algunas comunidades, el estudio ofrece «la adecuada
sanción empírica a la determinación de la comunidad de habla y a la gramática variacional correspon-
diente de la transición graduada de las comunidades de habla alicantinas» (p. 283).

El volumen recoge asimismo un completo catálogo de la muestra bibliográfica ofrecida a lo largo
de esta jornada (Roberto J. Beltrán, «Catàleg de l'exposició bibliogràfica de la I Jornada de parlars va-
lencians de base castellano-aragonesa», p. 55-65). Como apunta E. Casanova en la introducción (p. 9),
con este libro empieza a pagar la deuda contraída con el padre de la Filología Valenciana, M. Sanchis
Guarner, quien al pasarles el testigo de la asignatura Dialectología Valenciana les aconsejó que mantu-
vieran «el nom de Dialectologia Valenciana i hi inclogueu l'estudi dels parlars de base castellanoara-
gonesa». Una deuda que E. Casanova seguirá saldando con el corpus que prepara sobre las hablas
castellano-aragonesas y murcianas de la Comunidad Valenciana. Bienvenido sea, pues, este acerca-
miento *als altres parlars valencians* desde la dialectología valenciana.

José M. VILAR PACHECO
Universitat de València

CASANOVA, Emili / SARAGOSSÀ, Abelard (2010): *El valenciano: nombre, historia, situación sociolingüística y características básicas*. Paiporta: Editorial Denes, 71p.

Entre el material que es va lliurar als assistents al XXVI Congrés Internacional de Lingüística i
Filologia Romàniques, celebrat a València, del 6 a l'11 de setembre de 2010, hi havia el petit volum
titulat *El valenciano: nombre, historia, situación sociolingüística y características básicas*, escrit pels
professors de la Universitat de l'esmentada ciutat Emili Casanova i Abelard Saragossà. Els primers
destinatariis, doncs, d'aquest menut manual eren els professionals de la lingüística i la filologia romà-
nica que van participar en aquell esdeveniment científic. Des d'aquella plataforma, on hi havia congres-
sistes procedents de diverses universitats europees i d'arreu del món, els autors s'asseguraven una
atenta lectura —per part dels especialistes en lingüística romànica— dels postulats que ells hi reflectei-
xen referents a la llengua catalana parlada al País Valencià. De ben segur que Casanova i Saragossà van
triar escriure la seva obra en llengua espanyola per tal que cap dels congressistes no tingués l'excusa
que no entenia el català.

El contingut del llibret està sistematitzat en sis capítols. En el primer, *El problema onomástico del
valenciano: origen y causas*, es deixa ben clar, ja des del primer paràgraf, que

valenciano y lengua valenciana son las denominaciones que tradicional y popularmente, ya desde finales del siglo XIV, recibe la lengua propia de la Comunidad Valenciana, conocida como lengua catalana en la lingüística actual y nombrada así en Catalunya y Baleares (p. 9).

Així doncs, des de bon començament, els autors es posicionen al costat de la Lingüística Romànica que reconeix que la llengua autòctona dels Països Catalans és la catalana, anomenada *valencià* o *llengua valenciana* al País Valencià. També, des de bon començament, Casanova i Saragossà es mostren escrupolosos amb la legalitat estatutària vigent; el topònim emprat per ells serà, al llarg de tot el treball, el de *Comunitat Valenciana*; el nom de la llengua serà sempre el de *valencià*, terme, segons els autors, que neix com a conseqüència de diferents fets històrics com ara la consolidació jurídica del Regne de València pel rei Jaume I; l'expansió comercial de València que superarà la de Catalunya ja al segle XV i, en darrer lloc, un nou paradigma literari, cultural i lingüístic, amb seu a València. Amb el gentilici *valencià* no es designa només els habitants d'aquell territori, sinó també la llengua que ells parlen.

Casanova i Saragossà posen de manifest que, des de finals del segle XV i principis del XVI fins ben bé a les acaballes del segle XIX, el nom per designar la llengua comuna emprat pels intel·lectuals de les Balears, del País Valencià i del Principat de Catalunya va ser el de *llemosí*, terme que acabaria caient en desús i la llengua rebria el nom de *català* al Principat i el de *valencià* al País Valencià. Els autors recorden que «*con la dualidad onomástica, no se niega la unidad de la lengua*» (p. 9-10), però que amb la publicació de *Nosaltres els valencians* —on Joan Fuster posava de manifest l'origen català de la llengua dels valencians i proposava fer servir el terme *català* per a la llengua comuna i el terme *Països Catalans* per referir-se als territoris on aquesta hi és llengua pròpia—, es va desplegar un moviment secessionista que continua negant que la llengua de catalans i valencians sigui la mateixa.

Els autors del llibre assenyalen que serà a partir de la transició democràtica (remarquen explícitament «*en parte por personas sin amor a la lengua*» p. 10) que el secessionisme es radicalitzarà amb una clara oposició als partits d'esquerra. Destaquen els noms de Xavier Casp i Miquel Adlert i institucions o associacions com Lo Rat Penat o el Centro de Cultura Valenciana (avui Real Acadèmia de Cultura Valenciana), Grup d'Acció Valencianista; o partits polítics com Unió Valenciana o el Partit Popular, i també el diari Las Provincias.

En aquest primer capítol, els autors tornen a destacar la figura de Joan Fuster —així com la d'alguns dels seus prosèlits (p. 11)— i la identificació que ell sostenia entre llengua i nació, com a origen d'una reacció popular contra Catalunya. Aquesta reacció contra les idees de Fuster provocarà un reforçament del sentiment d'espanyolitat en part de la població valenciana. Casanova i Saragossà destaquen encara dos elements negatius més que se sumen a la doctrina fusteriana: el fet de considerar el valencià un dialecte *del*¹ català i el fet que el model del valencià culte se separa, sovint innecessàriament, del valencià popular.

Les dues referències a Joan Fuster poden induir un lector desconexedor de la realitat valenciana a fer una valoració excessivament negativa dels seus postulats lingüístics i nacionals. Probablement sigui cert que Fuster indirectament —conscientment o no— estimulés el blaverisme i els secessionistes, però això només es pot entendre si paral·lelament entenem també que Fuster va despertar consciències i va generar un moviment, sense precedents, de partidaris de la seva *doctrina*, que s'hi van adherir, que van creure en aqueixes idees i que van treballar de valent —i treballen— per aconseguir el que hi ha ara al País Valencià. El País Valencià sense Fuster potser encara dormiria.

El terme valencià, per a denominar la llengua del País, serà oficialitzat a través del primer Estatut d'Autonomia (de 1982), la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià (de 1983) i l'actual Estatut d'Autonomia (de 2000). Darrerament, sembla que amb la creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua s'hagi redreçat el camí de tantes discussions estèrils sobre la llengua.

1. El subratllat és meu.

El segon capítol, *Panorama de la historia del valenciano. Factores externos y momentos cruciales*, és el més extens —ocupa vint-i-tres pàgines (15-38). S'hi detallen els fets històrics medievals, moderns i contemporanis: la conquesta de València; la creació jurídica del regne de València; el repoblament; la convivència amb el món àrab; els mossàrabs i el mossàrab; la Cancelleria Catalana; el Segle d'Or valencià; el nom de la llengua; convivència entre el valencià i l'aragonès; el canvi de Corona; l'Estat modern i el Renaixement; el llemosí; les llengües de l'Administració i de l'Església; el decret de Nova Planta de 1707; el segle XIX; nota sobre Catalunya; les «Normes d'Ortografia de Castelló» de 1932; i la restitució del valencià en el sistema escolar.

Entre les idees i la informació que els autors exposen en els diferents apartats del capítol segon es poden destacar —pel valor que tenen de refermar la unitat de la llengua—: la que fa referència a la repoblació de l'antic Regne de València per part de catalans i aragonesos que serà constant entre els segles XIII i XIV; el repoblament medieval ha de ser considerat l'origen del valencià actual (p. 17). Remarquen també Casanova i Saragossà que la «*distribución de las fronteras entre el castellano y el valenciano muestra que la lengua no puede ser anterior a la conquista*» (p. 17).

Els autors dediquen una mica més de dues pàgines per abordar una altra qüestió que ha aixecat molta polseguera: la que defenen els secessionistes que lliguen l'origen del valencià amb el mossàrab parlat en aquell territori abans de la conquesta de Jaume I. Els autors s'afanyen a contrarestar aquella hipòtesi infundada amb cinc raons: 1) la contundent frontera entre l'aragonès i el valencià demostra que són llengües foranes traslladades a València; 2) la documentació escrita valenciana fins al segle XV és idèntica a la catalana; 3) l'evolució interna del valencià és conseqüència, en part, del contacte amb el castellanoaragonès i no pas amb el mossàrab, com postula un dels autors d'aquesta teoria, Leopoldo Peñaraja; 4) els antropònims valencians; 5) l'orientació nord-sud de la conquesta, tal com s'esdevingué a Andalusia, Múrcia o Toledo, on el mossàrab anterior a l'esmentada conquesta era inexistent també en aquells territoris (p. 20). Un nombre considerable de formes lèxiques, que es podrien imputar a un origen mossàrab, provenen de l'aragonès,² com ha demostrat Casanova, entre les quals hi ha *brullo* (mató), *barandat* (envà), *mosseguello* (rata-penada), *clòtxina* (musclo), *xicon* (xic, noi), *fardatxo* (llangardaix).

Casanova i Saragossà posen de manifest la transcendència que representa l'evolució de la llengua des de la seva època clàssica fins als nostres dies. La variació geogràfica no es va plasmar per escrit fins després del Noucentisme; és aleshores quan s'abandonen formes com *jo preferesc*, que *jo preferesca*³ per les variants més modernes (en el català central) *jo prefereixo*, que *jo prefereixi*; és per aquest motiu que els valencians es veuran legitimats per canviar les formes clàssiques i substituir-les per les formes vives *jo prefereixc*, que *jo prefereixca*. Els autors consideren que el model noucentista, que perdurarà fins ben avançat el segle XX, entrarà en crisi quan aparegui la necessitat de cercar un model de llengua per als mitjans de comunicació; aquest fet provocarà l'aparició d'una sèrie d'esculls lingüístics difícils de superar.

Els autors remarquen que durant la dictadura de Franco és quan la classe mitjana de les ciutats de València i Alacant substituirà el valencià per l'espanyol en l'educació dels seus fills. Aquesta realitat, sumada a una allau extraordinària d'immigració afavorirà un canvi de mentalitat i de forma de vida. La identificació de la vida rural i del passat amb el valencià i la vida urbana amb l'espanyol ha provocat un retrocés del valencià no només en el seu ús sinó que també en l'alteració de la seva genuïtat.

En el tercer capítol —*La situación sociolingüística actual*— els autors reconeixen que el valencià ha millorat quant a oficialitat, nombre de persones que l'escriuen, presència pública o ús del model culte. Per contra, observen que són els mitjans de comunicació en espanyol els responsables del deteriorament de la qualitat del valencià. En relació a l'ús de la llengua, es calcula que un 50% de valencians la parla normalment; el percentatge puja a 80% a les zones rurals i a les ciutats mitjanes, mentre que

2. Fins fa relativament poc temps l'aragonès no presentava gaire interès per als estudiosos de la filologia, però d'uns anys ençà s'ha produït un tomb en aquest menysteniment i això obliga a revisar treballs que atribuïen un origen mossàrab a mots que, en realitat, poden ser d'origen aragonès.

3. *Jo preferesc* (o *jo prefereixc*), que *jo preferesca* (o que *jo prefereisqui*) són les formes col·loquials emprades actualment a les Illes Balears i Pitiüses.

baixa fins a un 20% a les ciutats de València i Alacant. Els autors constaten que el procés de substitució lingüística avança en les generacions més joves. Consideren també que els dos problemes més importants en aquest procés de substitució rau en l'absorció lingüística dels milers de nous parlants estrangers i en la baixa natalitat dels valencianoparlants.

El capítol quart —*Caracterización interna del valenciano*— és el segon més desenvolupat del manual, s'hi dediquen catorze pàgines (43-56). En el contrast que fan del valencià amb relació amb el balear i amb el català, els autors afirmen que

El valenciano forma una variedad con el catalán occidental (leridano, ribagorzano, pallarés y tortosino). La primera causa de esa agrupación deber ser que la mayor parte de los repobladores del Reino de Valencia procedían de la zona occidental de Catalunya y la oriental de Aragón (p. 43).

El manteniment de les cinc vocals en posició àtona per part del valencià i del català nord-occidental seria, segons els autors, la característica més rellevant que popularment es fa servir per diferenciar el valencià del català (oriental).

Quant als trets privatius del valencià —en els nivells fonètic, sintàctic i flexiu—, Casanova i Saragossà consideren que apareixen entre els segles XVI i XIX; des d'aleshores, assenyalen, no n'han aparegut de nous de manera significativa. Els particularismes del valencià tindrien el seu origen, bàsicament, en les formes medievals mantingudes en aquella varietat geogràfica i desaparegudes de tot o de gran part de la resta del territori catalanòfon; i en segon lloc, la creació d'elements nous en territori valencià, desconeguts a la resta.

A nivell fonètic, la major part del valencià manté la /r/ a final de mot; i pràcticament tot el valencià és qui millor ha mantingut el consonantisme de la llengua medieval. En el nivell lèxic, Casanova i Saragossà assenyalen també alguns trets privatius del valencià com *eixir*, *apegar*, *fesol*, *arena*, *espill*, *fadrí*, *granera*. Els arabismes han contribuït a singularitzar el valencià amb mots com *dacsa*, *bellota*, *atzucac*, *assut*, *albelló*, *rabera*. L'aragonès dut al País Valencià en època medieval també ha col·laborat en la particularitat valenciana, d'aquest origen són mots com *abaejo* (bacallà), *corder* (be, xai), *arna* (rusc), *xop* (pollancre), *palometa* (papallona), *soc* (esclop).⁴

Segons Casanova i Saragossà, seguint el criteri de Josep Giner, el valencià no presenta massa variació interna. Només en els extrems nord i sud del territori valencià es localitzen formes que els caracteritzen particularment. El nord, lligat eclesiàsticament a la diòcesi de Tortosa, és on es troben les formes més conservadores. La línia Biar-Busot marca, en direcció cap al sud, una zona més innovadora (pèrdua de /r/ final, caiguda generalitzada de /d/ intervocàlica). Al centre del País, des d'Almenara fins a Carcaixent, el valencià presenta l'ensordiment d'alveolars i prepalatals sonores, segurament com a aportació de l'adstrat aragonès assimilat pel català.

En el capítol cinquè —*La propuesta normativa de la Acadèmia Valenciana de la Llengua*—, Casanova i Saragossà posen de manifest els objectius de l'ens normatiu que és el de treballar a partir de tres pressupòsits: la tradició lexicogràfica i literària, la realitat valenciana i la «normativització consolidada» a partir de les Normes Ortogràfiques de Castelló. Els autors reconeixen que la creació d'aquesta institució obeeix a dues necessitats bàsiques: per una banda acabar amb la diversitat de normatives vigents, i per l'altra intentar acabar amb les disputes internes sobre la normativa lingüística. Aquest controvertit ens normativitzador és acusat per uns de separar-se de la doctrina de l'Institut d'Estudis Catalans; per uns altres és considerat una institució a través de la qual sigui reconeguda la unitat de la llengua. La valoració que Casanova i Saragossà fan de l'Acadèmia és del tot positiva, encara que reconeixen el següent:

4. Els mots "privatius" valencians *apegar*, *fesol*, *arena*, *espill*, *fadrí*, *granera*, *assut*, *albelló*, *rabera*, *abadejo*, *corder*, *arna*, *xop*, *palometa*, són d'ús general a les Terres de l'Ebre. Al Camp de Tarragona es fan servir amb plena vitalitat els termes *fesol*, *arena*, *fadrí*, *albelló*, *corder*, *arna*, *xop*.

Quizà su único pero esté en el modelo lingüístico, donde intenta evitar que los valencianos tengan la sensación que se substituye el castellano por el catalán culto, en lugar de proponer un valenciano culto que sea identificador para los valencianos, y también asimilable y practicable en la comunicación oral culta (p. 59).

En el breu capítol de *Conclusiones*, Casanova i Saragossà fan un repàs concís a la història de la llengua i hi apunten les causes del procés de castellanització que comença al segle XVI —amb la manca d'un poder polític propi—; la situació empitjora al segle XVIII amb el Decret de Nova Planta de 1707 —fet que comportarà la supeditació del valencià a l'espanyol—; a finals del segle XIX, la burgesia de la ciutat de València substituirà el valencià per la llengua de Castella; i aquest procés glotofàgic s'estendrà a la classe mitjana durant la primera meitat del segle XX.

Ja cap al final de la seva exposició, els autors manifesten la necessitat que la llengua culta no divergeixi del valencià viu. Puntualitzen també que si els valencians estan coordinats amb balears i catalans, tothom pot sortir guanyant. Assenyalen que l'esmentada coordinació haurà de respectar la identificació que caldrà fer amb criteris objectius. El manual de Casanova i Saragossà acaba fent referència a l'*statu quo* del bilingüisme valencià-espanyol amb el ple convenciment que «el castellano dejaría de ser la única lengua del registro elevado, ya que sería compartida con el valenciano» (p. 64). Encara en l'*Apèndix* —precedit per cinc pàgines de bibliografia—, els autors reblen ben bé el clau de l'origen del valencià: una llengua duta pels repobladors catalans, tal com ho demostra la documentació i l'antroponímia.

Qui tingui l'oportunitat de llegir el petit manual que acabo de ressenyar crec que compartirà amb mi la valoració que es tracta d'una síntesi clara, concisa, amena de llegir, que resumeix en una seixantena de pàgines l'argumentació que sobre la llengua dels valencians fan els professors de la Universitat de València Emili Casanova i Abelard Saragossà. Potser, des d'un altre territori de la comunitat lingüística —i fins i tot des d'un altre indret del mateix País Valencià—, alguns dels pressupòsits i postulats que hi apareixen no haurien traspuat tanta prudència, de vegades excessiva. La visceralitat amb què es viu la qüestió de la llengua —i dels símbols, en general— des de la ciutat de València estant pot justificar la circumspecció de Casanova i Saragossà. Allò que tothom qui llegeixi el manual percebrà és que ells són dos professors de la Universitat de València que viuen amb apassionament la realitat lingüística del País.

Pere NAVARRO GÓMEZ
Universitat Rovira i Virgili

CLAVERÍA, Gloria / POCH, Dolors (2010): *Al otro lado del espejo. Comentario lingüístico de textos literarios. Homenaje a José Manuel Blecua Perdices*. Barcelona: Ariel, 341 p.

José Manuel Blecua, a qui és dedicat aquest llibre, ha explicat durant diverses dècades un curs de comentari lingüístic de texts literaris, sobre el qual els alumnes, alguns dels quals ja són mestres de prestigi, no cessen de lloar-ne les excel·lències. Ja al pròleg Carme Riera exposa els seus dolços records de quan va conèixer el jove José Manuel Blecua. Aquest volum té dos vessants: un d'agraïment al magisteri de Blecua de part d'antics deixebles i de col·legues i un altre en un seguit de treballs procura mostrar la forma de tractar els texts literaris des de la perspectiva lingüística. El contingut és molt ric i variat. No podem comentar les monografies, i ens limitarem a indicar el temari dels treballs, els quals reflecteixen el contingut de les qüestions que al llarg dels anys ha explicat i glossat l'homenatjat. Seguim l'esquema que les editores G. Clavería i D. Poch han traçat en la Introducció, que anomenen amb encert «Claus per un curs de comentari lingüístic de texts literaris» (p. 15-46):

Problemes de delimitació de la llengua literària, principals aproximacions teòriques. —Intertextualitat i intratextualitat. —Oralitat i escriptura en la llengua literària. —La retòrica i la llengua literària. —Els elements gràfics i la llengua literària: la disposició gràfica del text, distribució gràfica, blancs i creació literària. —Els recursos lingüístics de la llengua literària (I): fonètica i fonològica, delimitació entre prosa i vers, la prosa mètrica, els problemes teòrics i històrics de la rima. —Els recursos lingüístics